

ПОНЯТИЕТО ГРАЖДАНСТВО В НАЦИОНАЛНОТО И МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВО

*Докторант Явор Симов, Катедра „Международно право и международни отношения“,
Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ -
Благоевград*

Резюме: Статията разглежда понятието гражданство като правна и политическа връзка между индивида и държавата, определяща неговите права, задължения и идентичност. Подчертава се ролята и значението на съдебната практика на ЕСПЧ и СЕС. Авторът изтъква нарастващата интернационализация на гражданството и напрежението между националния суверенитет и международните стандарти за защита на правата на човека.

Ключови думи: гражданство на ЕС, права на човека, ЕСПЧ, СЕС.

THE CONCEPT OF CITIZENSHIP IN NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW

*Yavor Simov, PhD Student, Department of International Law and International Relations,
Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad*

Abstract: The article explores citizenship as a legal and political bond between an individual and a state, defining rights, obligations, and social identity. The text highlights the importance and role of ECtHR and CJEU case law. It emphasizes the growing internationalization of citizenship and the tension between state sovereignty and international human rights standards.

Keywords: EU citizenship, human rights, ECtHR, CJEU.

В националното право гражданството е правният институт, чрез който лицето придобива правна и политическа принадлежност към конкретна държава. Тази принадлежност не само дава права, като избирателни права, право на сдружаване, участие в политически партии, право на социална защита, право на собственост, но и налага задължения, като спазване на законодателството, плащане на данъци и военна служба. Гражданството е основа за упражняване на пълноправно участие в политическия живот и определя мястото на индивида в националната общност. Националните законодателства по света демонстрират разнообразие в дефинициите и процедурите за придобиване, загуба, освобождаване и възстановяване на гражданство. В теорията като основни придобивни способности на гражданството са:

- Право на земята (*jus soli*) — придобиване на гражданство по месторождение на територията на държавата;
- Право на кръвта (*jus sanguinis*) — придобиване на гражданство по произход.

В България гражданството се урежда от Закона за българското гражданство, който е синтезиран с международните стандарти, но запазва основна роля на *jus sanguinis* (чл. 8 и 9, ЗБГ¹). Разбира се, приложим е *jus soli* по отношение на „всяко лице, родено на територията на Република България, ако не придобива друго гражданство по произход“ , а също и по отношение на „дете, намерено на тази територия, чиито родители са неизвестни“². Интересен е фактът, че при националното законодателство често се срещат специални процедури за натурализация, възстановяване на гражданство, както и мерки срещу безгражданството. Съгласно българската правна наука, гражданството представлява „юридическа връзка между индивида и държавата, която го обвързва с правата и задълженията, произтичащи от конституционния и законов ред“³. Тази дефиниция е широко приемана и в международен план, като подчертава корелационния характер на връзката — права и задължения. Друг възможен придобивен способ е по натурализация, която обикновено в повечето държави е свързана с изпълнението на определени условия от индивида.

От друга страна, националното гражданство е условие за упражняване на политически права, но също така е свързано и с националната идентичност, култура и социална принадлежност. Затова в националното право се отчита и социално-културният контекст, който играе важна роля при формирането и интерпретирането на гражданството като институт. В някои държави, например Франция, както е описано в упоменатия проект за лишаване от гражданство на лица, представляващи „фундаментална заплаха за нацията“, гражданството може да бъде отнето — практика, която повдига множество етични и правни въпроси. В този смисъл гражданството се дефинира като правен и политически статус, чрез който държавата признава индивида като свой член с определени права и задължения⁴.

Съгласно класическата теория на гражданството, то предполага:

¹Чл. 8, ЗБГ гласи: „Български гражданин по произход е всеки, на когото поне единият родител е български гражданин“. В съответствие с чл. 9 Български гражданин по произход е и всяко лице, което е припознато от български гражданин или чийто произход от български гражданин е установен със съдебно решение.

² Чл.10 и 11 от ЗБГ.

³ Семов, А. Особености и правна уредба на правния режим на основните права в ЕС. Правата на човека в Учредителните договори и Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС).Предистория на ангажирането на ЕО/ЕС с основните права и в частност с ЕКПЧ – логика на практиката на Съда на ЕО/ЕС. Решения на Германския КС *Solange I* и *II*. Решения на СЕО по делата *Stauder*, *Nold*, *Internationale Handelgesellschaft*, *Rutili*, *Hauer*, *Wachauf* и *ERT*. Модул I, Лекции 2022.

⁴ Чанкова, Д. „Правата на човека и тяхната защита (Сборник). С., ИК Феня, 2001, с.41.

- Правна принадлежност, която дава на индивида права като защита от държавата, правото на участие в политическия процес, достъп до социални услуги и др.
- Политическа принадлежност, която включва участие в управлението и обществените дела на държавата.
- Социална и културна идентичност, често свързана с принадлежност към определена национална общност⁵.

В контекста на международното право, гражданството се разглежда не само като вътрешнодържавен въпрос, а и като елемент, който може да бъде повлиян от международни стандарти и договори. Концепцията за гражданство се развива непрекъснато и е подложена на постоянни влияния както от националното, така и от международното право. Тя се явява не само като формален правен статус, но и като инструмент за регулиране на идентичността, принадлежността и отношенията между индивида и държавата. Все по-ясно се откроява взаимозависимостта между националното гражданство и международните стандарти, които регулират неговото придобиване, загуба и защита.

Проф. д-р Жасмин Попова подчертава, че националното гражданство в съвременните правни системи се разглежда през призмата на принципа на държавния суверенитет, но все по-често неговото приложение и ограничения са обусловени от международни конвенции и договори⁶. Тя отбелязва, че „националното право на гражданство вече не може да бъде разглеждано изолирано, без да се вземат предвид международните стандарти, които изискват гаранции срещу произволни лишавания от гражданство и безгражданство“⁷.

От друга страна, проф. д.ю.н. Атанас Семов набляга на „интернационализацията на гражданството“, като подчертава, че „гражданството вече не е само национален въпрос, а елемент от по-широка европейска и глобална идентичност, което налага нови подходи при регулацията му“⁸.

⁵ Мулешкова И. *Юридически анализ на развитието на международната закрила на правата на човека*, ИК на УНСС, 2020, с. 47-48.

⁶ Попова, Ж. *Право на ЕС*, трето основно преработено и допълнено издание, София, Сиела норма АД, 2015, с.167.

⁷ Пак там.

⁸ Семов, А. *Особености и правна уредба на правния режим на основните права в ЕС. Правата на човека в Учредителните договори и Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС). Предистория на ангажирането на ЕО/ЕС с основните права и в частност с ЕКПЧ – логика на практиката на Съда на ЕО/ЕС. Решения на Германския КС Solange I и II. Решения на СЕО по делата Stauder, Nold, Internationale Handelsgesellschaft, Rutili, Hauer, Wachauf и ERT. Модул I, Лекции 2022.*

Проф. д.н. Вяра Гюрова представя подробен анализ на решенията на Европейския съд по правата на човека, като посочва ключови казуси, в които съдът е конституирал прецеденти за защита на гражданите срещу безпричинно лишаване от гражданство. Доц. д-р Зорница Йорданова изследва националните практики на няколко държави от ЕС и подчертава, че „макар законодателствата да изглеждат хармонизирани, на практика има значителни различия в прилагането, което води до неравнопоставеност“⁹. Тя също така акцентира на необходимостта от „повишена координация и обмен на добри практики между държавите-членки“.

В анализа на Анелия Бурчина и доц. д-р Евелина Стайкова върху някои директиви на ЕС подчертава, че „създаването на гражданството на ЕС носи ново качество в разбирането на правата, но едновременно поставя предизвикателства за националните системи“¹⁰. Те обръщат внимание на практическите аспекти, като например издаването на лични документи и достъпа до социални права, които често остават в зоната на националния контрол, което понякога води до противоречия.

Проф. д-р Мариана Карагъзова-Финкова акцентира, че националното гражданство обикновено се основава на два основни принципа: *jus sanguinis* (правото на кръвта) и *jus soli* (правото на земята). Тя подчертава, че тези принципи създават различни правни режими и влияят върху политиките за интеграция на имигрантите. Например, в България преобладава принципът на *jus sanguinis*, който налага гражданство на базата на произхода, докато страни като Франция прилагат смесен подход, позволяващ по-широко придобиване на гражданство чрез раждане на територията (*jus soli*)¹¹. В националната юриспруденция също така съществуват различия в процедурите за натурализация, което отразява и политическите и социални особености на държавата. Анализът на изследователката Зорница Йорданова показва, че някои държави – членки на ЕС, като Германия, имат строги изисквания за доказване на интеграция, владееене на езика и продължителност на пребиваването, докато други, като Португалия, предлагат по-либерални условия за

⁹ Йорданова, З. “Гражданите като изискване за избираемост в конституциите на Република България и на държавите в Европейския съюз“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2019.

¹⁰ Бурчина, А. „Европейското гражданство – ангажимент или привилегия.“ *Law Journal* (Нов български университет), № 3, 2011., Е. Стайкова, „Миграцията и новите граници на гражданството: България в съвременния европейски контекст“. Дисертация за присъждане на образователна и научна степен “доктор” по специалност “Политология”, Нов български университет, 2013.

¹¹ Карагъзова-Финкова, М. “Гражданството на Европейския съюз“, В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, 2006, с.68.

придобиване на гражданство. Това създава „разнообразие в практиките и неравнопоставеност сред гражданите на ЕС, особено в контекста на свободното движение и права“¹².

Доц. д-р Евелина Стайкова и Анелия Бурчина допълват, че националните законодателства в някои случаи съдържат и ограничения, които могат да доведат до лишаване от гражданство, като това често става повод за съдебни спорове и намеса на европейските институции. Те посочват пример със законодателството на Унгария, където през първото десетилетие на XXI век са въведени регламенти, позволяващи отнемане на гражданство при „заплаха за националната сигурност“ — практика, критикувана от редица европейски правозащитни организации¹³.

Гражданството в сравнителноправен контекст: България, Германия и Франция

България

Българското законодателство, както вече бе споменато, е базирано на принципа на произхода (*jus sanguinis*), което означава, че условие за придобиване на гражданството е поне единият родител да е български гражданин. Този подход потенциално създава трудности за лицата, родени на територията на България, особено в случаи на миграция или бежанци. В България, придобиването на гражданство се регулира преимуществено от Закона за българското гражданство, но според някои изследователи се констатира случаи, когато процедурите са сложни и продължителни, особено за малцинствени групи и лица със специален правен статус¹⁴.

Германия

¹² Йорданова, З. “Гражданите като изискване за избираемост в конституциите на Република България и на държавите в европейския съюз“, Русенски университет „Ангел Кънчев“ 2019.

¹³ Бурчина, А. „Европейското гражданство – ангажимент или привилегия.“ *Law Journal* (Нов български университет), №3, 2011., Е. Стайкова, „Миграцията и новите граници на гражданството: България в съвременния европейски контекст“. Дисертация за присъждане на образователна и научна степен “доктор” по специалност “Политология”, Нов български университет, 2013.

¹⁴ Стайкова, Е. „Миграцията и новите граници на гражданството: България в съвременния европейски контекст“. Дисертация за присъждане на образователна и научна степен “доктор” по специалност “Политология”, Нов български университет, 2013.

Германия съчетава *jus sanguinis* с елементи на *jus soli* (правото на месторождението), като позволява придобиване на гражданство при определени условия, например при раждане в Германия на деца от родители – чужди граждани, които са живели продължително време там. Този модел е по-либерален и насочен към намаляване на безгражданството.

Франция

Френската система традиционно акцентира на *jus soli*, което осигурява гражданство на лица, родени на френска територия. Този подход се основава на концепцията за гражданство като принадлежност към политическата общност, а не само етническа принадлежност, като се насърчава интеграцията.

Изследванията на проф. д-р Жасмин Попова показват, че съвременните тенденции в международното право вървят към разширяване на защитата на гражданството и намаляване на безгражданството чрез усилено сътрудничество между държавите и международните организации. Тя цитира примерите на ООН и Международната организация за миграция като водещи в насърчаването на глобални политики за гражданство¹⁵.

Гражданството - сравнителен анализ между държавите от ЕС, Турция, Сърбия и Великобритания

Както бе изтъкнато, в рамките на Европейския съюз, понятието „гражданство на ЕС“ възниква като допълнение към националното гражданство, носейки нови измерения на правата и свободите на индивида. Въпреки това, държавите членки продължават да запазват националния суверенитет по отношение на регулиране на гражданството, като законодателствата и практиките варират значително. Интересен е фактът, че Турция и Сърбия, като страни – кандидатки за членство в ЕС, имат свои специфики в областта на гражданството, отразяващи както национални традиции, така и международни изисквания.

¹⁵ Попова, Ж. „Право на ЕС“, трето основно преработено и допълнено издание, Сиела норма АД, София 2015, с.157.

Великобритания, от друга страна, с нейното напускане на ЕС, демонстрира особени трансформации в статута на гражданството.

Европейски съюз

Създаването на гражданството на ЕС с Договора от Маастрихт въвежда нова юридическа категория, която не отменя, а допълва националното гражданство. Основната рамка е заложена в член 20 от Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС), според който „всяко лице, което има гражданство на държава членка, е гражданин на Съюза“. По този начин се установява субсидиарно гражданство, при което правата на гражданите се разпростират отвъд националните граници. Въпреки това, националното гражданство остава първостепенно по отношение на определяне на легалния статус на индивида. Законодателствата на държавите членки се различават по отношение на придобиване, загуба и възстановяване на гражданство, както и по отношение на правата, които се свързват с него. В този контекст Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Съдът на Европейския съюз (СЕС) играят ключова роля в хармонизирането и развитието на принципите на гражданството. Пример за динамиката между национално и европейско право е делото *Rottmann v. Bayern* (2010)¹⁶, при което СЕС постановява, че държавите членки трябва да упражняват своя суверенитет по отношение на гражданството в съответствие с принципите на пропорционалност и защита на основните права. Този прецедент подчертава, че прекомерното или произволно лишаване от гражданство може да бъде обект на европейски контрол. Гражданството на ЕС е уникален хибриден институт, който съчетава национална принадлежност с европейска идентичност, но изисква доизграждане на по-цялостна правна рамка, която да предотврати правна несигурност и неравенство между гражданите. Проф. д-р Жасмин Попова акцентира върху сложността на регулиране на гражданството при наличие на миграционни потоци, където националните интереси често влизат в противоречие с европейските стандарти за защита на правата на човека¹⁷.

Турция

¹⁶ Дело С-135/08, Решение от 2 март 2010 г. ECLI:EU:C:2010:104.

¹⁷ Попова, Ж. „Гражданство на Европейския съюз“, УИ „Климент Охридски“ 2006, с.143.

Въпреки че Турция не е член на ЕС, тя е дългогодишен партньор и кандидатка за членство, което налага съобразяване на националното ѝ гражданско законодателство с европейските стандарти. Турският закон за гражданството е комплексен и се основава както на принципа на кръвната връзка (*jus sanguinis*), така и на елементи от принципа на територията (*jus soli*) за определени случаи.

Една от особеностите в турското законодателство е акцентът върху двойното гражданство, което се толерира и се регулира със специални разпоредби. В същото време правният режим за изгубване и възстановяване на гражданство е стриктен и контролиращ, което в някои случаи поражда критики от международни организации. Турската практика често се сблъсква с проблеми по отношение на правата на мигранти и бежанци, особено що се касае до техния граждански статус. Турция е подписала редица международни договори, свързани с правата на човека и гражданството, като Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г., но прилагането на тези норми понякога е непълно и подлежи на развитие. Критичен анализ от доц. д-р Зорница Йорданова посочват, че липсата на цялостна стратегия за интеграция и защита на правата на лицата без гражданство води до значителни правни и социални пропуски¹⁸.

Сърбия

След разпадането на Югославия, Сърбия се изправя пред предизвикателства в сферата на гражданството, свързани с необходимостта от ново национално законодателство и хармонизация с международните стандарти. Законовата рамка за гражданството е регламентирана с настоящия Закон за гражданството, който регламентира условията за придобиване и загуба на гражданство, включително и за лицата с множество гражданства. Сърбия е страна по Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство, като законодателството и практиката ѝ са ориентирани към минимизиране на безгражданственото състояние, особено сред бежанците и вътрешно разселените лица след конфликтите през 90-те години на XX век. Въпреки това, реалното изпълнение среща трудности, които често се отразяват в съдебната практика и административните процедури. Директива 2003/109/ЕО относно статута на дългосрочно пребиваващите чужденци оказва

¹⁸ Йорданова, З. „Гражданите като изискване за избираемост в конституциите на Република България и на държавите в Европейския съюз“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2019.

влияние и върху националното законодателство на Сърбия, като се наблюдава постепенна хармонизация и адаптиране на законовите норми.

Великобритания

Великобритания е специфичен случай поради излизането си от ЕС (Брекзит). Понятието за гражданство в британски контекст се разглежда предимно през призмата на националното право, като правата на британските граждани в ЕС вече са значително ограничени поради оттеглянето от Съюза. Националното законодателство за гражданство, включително British Nationality Act 1981 (Закон за британската националност, 1981) и последващи изменения, създава рамка за регулиране на статута на гражданите, включително и на лицата с двойно гражданство. Специално внимание е обърнато на статуса на гражданите на ЕС, пребиваващи във Великобритания.

За сравнение, Съединените щати и Канада традиционно прилагат преобладаващо *jus soli*, като лицата, родени на тяхна територия, автоматично придобиват гражданство, без оглед на гражданството на родителите си. Тази разлика в подхода към гражданството води до значителни различия в националната политика по отношение на имиграцията и интеграцията на мигранти.

Брекзит променя динамиката на гражданството, като ограничава достъпа до определени права на гражданите на ЕС във Великобритания, но същевременно налага реформи и в националното законодателство за по-строг контрол върху имиграцията и правата на чужденците. Съдебната практика също играе роля в дефинирането на гражданския статус, като се отбелязват важни дела, свързани с правата на гражданите на ЕС и условията за придобиване на британско гражданство. Както бе посочено, в литературата, особено в трудовете на изследователя Патрис Каниве, гражданството се разглежда като комплексна социална практика, включваща политическа принадлежност, правна регулация и социална идентичност. Той твърди, че „гражданството се трансформира под въздействието на глобализацията, миграционните процеси и интеграционните механизми, което изисква нови концепции за неговото разбиране“¹⁹. Проф. д-р Жасмин Попова подчертава, че в контекста на Европейския съюз, гражданството вече е

¹⁹ Каниве, Патрис. Европейското гражданство. - Прев. [от фр.] Мая Минчева. - В: Алтера Академика, 2008, № 2, с. 77-90. - ISSN 1313-034X.

„многоаспектен конструкт, който изисква балансиране на националния суверенитет и европейските стандарти за правата на човека“²⁰. Този въпрос става особено актуален в контекста на глобализацията и нарастващия брой на лицата с двойно или множество гражданства. Докато някои държави, като Франция и Испания, позволяват двойно гражданство, други, като Япония и Китай, изискват от гражданите да се освободят от предишното си гражданство при придобиване на ново.

Международноправна уредба на гражданството

Още в Международния пакт за граждански и политически права от 1966 г., приет в рамките на ООН, се подчертава правото на всеки човек да има гражданство и забраната за произволно лишаване от него. Първите международни актове, които започват да регулират гражданството, са били насочени към конкретни социални и правни проблеми. Както вече бе посочено, един от ранните инструменти е Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г., приета в рамките на ООН, която има за цел да премахне дискриминацията на жените, които губят гражданството си при встъпване в брак или поради други причини. Тази конвенция налага принципа, че гражданството не може да бъде загубено или променено автоматично вследствие на брак и насърчава националните законодателства да прилагат равноправие в тази сфера²¹. Тя изисква от държавите-участнички да премахнат дискриминационните норми в националното законодателство, които са свързани с гражданството на жените, и да гарантират, че бракът не влияе негативно на статута им. Конвенцията има важна роля в трансформирането на националните правни системи и в изграждането на съвременни международни стандарти, които защитават индивидуалните права по отношение на гражданството. Тя също така показва как гражданството не е само юридическа категория, но и социално-политически инструмент, чрез който се насърчава равенство. Това е особено видимо в Конвенцията за гражданството на омъжената жена, която установява равноправието между половете по отношение на гражданството, както и в конвенциите, борещи се с расовата дискриминация. В този контекст международното право приема гражданството не само като формално правен статус, но и като носител на социална справедливост и равенство, гарантирани чрез юридически механизми.

²⁰ Попова, Ж. „Гражданство на Европейския съюз“, СУ „Климент Охридски“ 2006, с.156.

²¹ Вж. Council of Europe, 1957. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/108>.

Друг важен инструмент в тази насока е Конвенцията от 1961 г. за намаляването на случаите на лица без гражданство, която има за цел да минимизира този феномен чрез установяване на правила, които изискват държавите да предотвратяват лишаването на лица от гражданство без основателни причини и да създават механизми за придобиване на гражданство за апатридите. В същността си тази е ключов международен документ, който оказва влияние върху националните закони и европейските регулации по въпроса. Безгражданството е проблем с дълбоки социални и правни последици, което поставя лицата в уязвимо положение по отношение на достъпа до основни права като образование, здравеопазване, труд и социална защита. Международните организации и държавите са осъзнали необходимостта от систематична борба с този феномен.

Според анализа на проф. д.ю.н. А. Семов, Конвенцията „представлява съвременен стандарт за защита на правото на принадлежност, който държавите трябва да интегрират в националните си законодателства, с оглед на намаляване на социалната и правна маргинализация на лицата без гражданство“²². В този смисъл, документът не само регулира юридическите аспекти, но и адресира хуманитарните измерения на проблема.

Освен споменатите конвенции, международноправната уредба включва редица други документи, които директно или косвено влияят върху понятието гражданство. Сред тях са Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г., която в чл.15 гарантира правото на принадлежност към дадена държава, както и Уставът на ООН, чието основно послание е защитата на правата и основните свободи на човека, сред които и правото на гражданство. В контекста на Съвета на Европа Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКЗПЧОС) от 1950 г. също има важна роля, тъй като гарантира политически и граждански права, които са неделими от правния статус на гражданството. Правораздавателният орган на Съвета на Европа – Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) – в редица свои решения се е произнасял по казуси, свързани с правото на гражданство и статута на апатридите, установявайки стандарти за справедлив процес и

²² Семов, А. „Права на гражданите на Европейския съюз. Т. 1, Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз“ / Атанас Семов. - София : Унив. изд. "Св. Климент Охридски", 2013, с. 87. (Библиотека Студии по Европейско право).

защита срещу произвол. В някои разпоредби на Международният пакт за граждански и политически права от 1966 г., например, чл.15 и чл. 24, се съдържат разпоредби, гарантиращи правото на всяко лице на гражданство и защита срещу произволно лишаване от него. Конвенцията за правата на детето, приета през 1989 г., акцентира върху правото на всяко дете да има гражданство и задължението на държавите да приемат мерки за предотвратяване на безгражданството на деца. Препоръките и резолюциите на организации като ООН и Съвета на Европа са свързани с добрите практики и принципите на гражданството и правата на мигрантите.

Съществува едно основно напрежение между суверенитета на държавите да определят собствените си правила за гражданство и международните стандарти, които изискват защита на правата на индивида. Този конфликт е предмет на множество правни и философски дебати. Както посочва проф. д.ю.н. А. Семов, „държавният суверенитет в областта на гражданството е ограничен от международните задължения, произтичащи от правата на човека, което води до необходимост от хармонизация и координация на законодателството на национално и международно ниво“²³. И продължава, че „борбата с безгражданството е не само хуманитарна, но и правна необходимост, която изисква хармонизиране на националното законодателство с международните стандарти“²⁴. В този смисъл международните актове служат като нормативна рамка, която не отменя националния суверенитет, а го канализира към защита на основните права на гражданите и предотвратяване на социални аномалии като безгражданството.

Европейският съд по правата на човека в своята практика често констатира такива нарушения и налага санкции или препоръки за корекция на националните практики. Тези решения са важен инструмент за развитие на правната сигурност и съгласуваност между националното и международното право.

Един от най-значимите примери в практиката на Европейския съд по правата на човека е делото *Loizidou v. Turkey* от 1996 г.²⁵, което акцентира върху правото на лица да упражняват граждански права, независимо от политически и етнически конфликти. В този

³⁷ Семов, А. „Права на гражданите на Европейския съюз. Т. 1, Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз“ / Атанас Семов. - София : Унив. изд. "Св. Климент Охридски", 2013, с.125. (Библиотека Студии по Европейско право), с.153.

²⁴ Пак там.

²⁵ CASE OF LOIZIDOU v. TURKEY (Application no. 15318/89), Решение от 18 декември 1996 г.

случай съдът утвърждава, че отказът на държава да признае правата на лица, намиращи се под нейна юрисдикция, нарушава Европейската конвенция за правата на човека, независимо от сложните политически обстоятелства. Делото подчертава универсалността на правата, които се свързват с понятието гражданство, и дава тежест на международните стандарти спрямо националните политики.

Друго важно по-ново дело е *Genovese v. Malta* от 2011 г.²⁶, в което заявителят, роден без гражданство, оспорва ограниченията върху упражняването на граждански права поради липса на национално гражданство. Съдът изтъква необходимостта от преразглеждане на законодателството с оглед предотвратяване на безгражданството, като подчертава, че държавите трябва да приемат адекватни мерки в съответствие с международните конвенции за правата на човека.

Примерите на национални практики в прилагането на международните актове и зачитане на гражданството са разнообразни. Например, в делото *Ауад срещу България*²⁷, разгледано от Европейския съд по правата на човека, бе установено нарушение на правото на свобода и сигурност, както и на правото на ефективна защита при опит за експулсиране поради заплахата за националната сигурност, но също и възможността за малтретиране при връщане в държава на произход (чл. 3 от ЕКЗПЧОС). Този случай показва напрежението между националния суверенитет и международните задължения за защита на основните права на лицата, включително в контекста на гражданството и статута на чужденци²⁸.

Сравнението между националните и международните концепции за гражданство разкрива и противоречия и напрежения, особено когато националните интереси и международните стандарти не съвпадат. Пример за това са и случаите с двойно гражданство, което в някои страни е разрешено, докато в други е забранено или силно ограничено. Това води до правни и политически проблеми, свързани с лоялността, сигурността и идентичността на лицата²⁹. Сравнителният анализ показва, че докато националните системи са обвързани със суверенитета и специфичните политически,

²⁶ GENOVESE v. MALTA (Application no. 53124/09), Решение от 11 октомври 2011 г.

²⁷ Ауад срещу България, Жалба № 46390/10. Решение от 11 октомври 2011 г. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106668>.

²⁸ Чанкова, Д. „Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, Рим, 4 ноември 1950“ издателство „Феня“ 2001, с.58.

²⁹ Smith, M. P. “Transnationalism, the State, and the Extraterritorial Citizen.” *Politics & Society*, Volume 31, No. 4 (December 2003): pp. 467-502.

културни и исторически особености на всяка държава, международното право се стреми да гарантира универсални стандарти за защита на гражданството.

Въпреки това, практическата реализация на тези стандарти често се сблъсква с предизвикателства. Като пример може да се посочи кризата с безгражданството на ромските общности в Европа, където множество лица продължават да нямат формален статут на гражданство, поради бюрократични пречки и социална дискриминация³⁰. В този смисъл, Европейският съд по правата на човека продължава да играе ключова роля, като в редица решения отхвърля действия или бездействия на държави, които довеждат до лишаване от гражданство или безгражданство, в нарушение на правата на лицата.

Библиография:

1. Бурчина, А. „Европейското гражданство – ангажимент или привилегия.“ *Law Journal* (Нов български университет), № 3, 2011., Е. Стайкова, „Миграцията и новите граници на гражданството: България в съвременния европейски контекст“. Дисертация за присъждане на образователна и научна степен “доктор” по специалност “Политология”, Нов български университет, 2013.
2. Йорданова, З. “Гражданите като изискване за избираемост в конституциите на република България и на държавите в европейския съюз“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2019.
3. Каниве, Патрис. Европейското гражданство. - Прев. [от фр.] Мая Минчева. - В: Алтера Академика, 2008, № 2, с. 77-90. - ISSN 1313-034X.
4. Карагъзова-Финкова, М. “Гражданството на Европейския съюз“, В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, 2006.
5. Мулешкова И. Юридически анализ на развитието на международната закрила на правата на човека, ИК на УНСС, 2020 г.
6. Попова, Ж. „Гражданство на Европейския съюз“, СУ „Климент Охридски“, 2006 г.
7. Попова, Ж., Право на ЕС, трето основно преработено и допълнено издание, Сиела норма АД, София, 2015.
8. Семов, А. Особенности и правна уредба на правния режим на основните права в ЕС. Правата на човека в Учредителните договори и Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС). Предистория на ангажирането на ЕО/ЕС с основните права и в частност с ЕКПЧ – логика на практиката на Съда на ЕО/ЕС. Решения на Германския КС Solange I и II. Решения на СЕО по делата Stauder, Nold, Internationale Handelsgesellschaft, Rutili, Hauer, Wachauf и ERT. Модул I, Лекции 2022.
9. Семов, А. „Права на гражданите на Европейския съюз“. Т. 1, Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз“ / Атанас Семов. - София :

³⁰ Вж. Council of Europe, 2012 – <https://book.coe.int/en/activities-annual-report/5679-pdf-council-of-europe-2012-highlights.html>.

- Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2013. - 383 с. - (Библиотека Студии по Европейско право).
10. Стайкова, Е. „Миграцията и новите граници на гражданството: България в съвременния европейски контекст“. Дисертация за присъждане на образователна и научна степен “доктор” по специалност “Политология”, Нов български университет, 2013.
 11. Чанкова, Д. „Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, Рим, 4 ноември 1950“ издателство „Фенея“, 2001.
 12. Чанкова, Д. „Правата на човека и тяхната защита“, (Сборник). София, 2001.
 13. Council of Europe, 1957. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/108>.
 14. Council of Europe, 2012 – <https://book.coe.int/en/activities-annual-report/5679-pdf-council-of-europe-2012-highlights.html>.
 15. Smith, M. P. “Transnationalism, the State, and the Extraterritorial Citizen.” *Politics & Society*, Volume 31, No. 4 (December 2003): pp. 467-502.